

Het meisje van de valse Vermeer

Voor Sonia

PATRICK VAN ODIJK

Het meisje van de valse Vermeer

Vertaald door
Jan Bert Kanon

Sterck & De Vreese

De verschijning van dit boek werd welwillend ondersteund door een beurs van VG WORT in het kader van NEUSTART KULTUR van de gevolmachtigden van de Duitse bondsregering voor cultuur en media.

© 2023 Patrick van Odiijk | uitgeverij Sterck & De Vreese

Omslagontwerp Barbara Jonkers
Boekverzorging Elgraphic

ISBN 978 90 5615 965 8
NUR 302

Het citaat op bladzijde 7 is afkomstig uit: Martin Suter: *De laatste Weynfeldt* (vertaald door Herman Vinckers) (Utrecht 2009)

Het gedicht van Han van Meegeren uit *DE KEMPHAAN* op bladzijde 251 wordt geciteerd in: Marijke van den Brandhof: *Een vroege Vermeer uit 1937* (Utrecht 1979)

Het oorspronkelijke citaat van Abraham Bredius op bladzijde 366 is te lezen op www.vandermeermohr.nl/abraham-bredius/.

Het voor deze roman aangepaste citaat van Simon Vestdijk op bladzijde 422 is afkomstig uit: Edward Dolnick: *Der Nazi und der Kunstfälscher* (Berlijn 2014) (Oorspronkelijke titel: *The Forger's Spell*, New York 2008)

Het voor deze roman aangepaste citaat van Vitale Bloch op bladzijde 422 is afkomstig uit: Marijke van den Brandhof: *Een vroege Vermeer uit 1937* (Utrecht 1979)

De citaten zijn aangepast aan de huidige spelling.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Sterck & De Vreese, Postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@sterckendevreese.nl.

Sterck & De Vreese is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.sterckendevreese.nl

INHOUD

DEEL I 9

Christus en de overspelige vrouw

Mei, juni 1945

1. Jan van Aelst 11
2. De verslaggeefster 21
3. De kapitein 40
4. De frietkraam 63
5. Bambi 76
6. De primeur 88
7. Het dagboek van de schilder 99
8. De vriend 107
9. De kroongetuige 130
10. Christus en de overspelige vrouw 155

DEEL 2 171

De waarheid

Juli 1945

1. Sergeant O'Connor 173
2. De Waarheid 185
3. Josephine 213
4. Nelly 229
5. Schaduwen van het verleden 249
6. J.A. van Regteren Alberg 258
7. Het inzicht 270

8. Het besluit	296
9. Het plan: IK BEN VERMEER	320
10. In medias res I	347
11. In medias res II	374
12. Epiloog	421
Bronnen	427

‘Alleen doordat iemand zoveel voor een schilderij betaalt,
wordt het echt.’

Martin Suter: *De laatste Weynfeldt*

DEEL I

*Christus en
de overspelige vrouw*

Mei, juni 1945

I

Jan van Aelst

Jan van Aelst had zijn schoenen en sokken uitgetrokken. Zijn voeten jeukten, om niet te zeggen brandden. Alsof hij door een mierenhoop had gelopen. Soms voelde hij die jeuk ook in zijn polsen of langs zijn ruggengraat. Dan weer tintelde het in zijn hoofdhuid of bij zijn elleboog. Zojuist had hij, nadat het zweet hem was uitgebroken, zijn jas, trui en broek van zijn lijf gerukt, hoewel het koud en vochtig in de cel was. Maar hij zat nog maar amper in zijn hemd en onderbroek op zijn brits, of hij begon te rillen. En dus kleepte hij zich weer langzaam aan. Hij wist niet hoe lang hij het in deze cel nog zou uithouden. Zonder sigaretten, jenever en morfine was elke dag voor hem een hel. Maar hij moest doorzetten. Ze konden hem niets maken. Toen hij zijn jas weer aantrok, ontdekte hij een gat in de rechterzak. Hij stak er zijn vinger door en vond op de tast een potloodstompje. Hij viste het snel op. Nu zou hij alleen nog aan een stuk papier moeten zien te komen. Maar dat zat er niet in. Ze zouden het hem niet geven. Van Aelsts korte moment van vreugde veranderde weer in een gevoel van triestheid. Dat hij hier niet kon tekenen, raakte hem net zo erg als dat ze hem sigaretten, jenever en morfine onthielden. Hij staaarde naar de wand. Hij zou op het pleisterwerk kunnen tekenen. Maar dat ontdekten ze vast en dan pakten ze zijn potlood af. Net als die keer toen zijn vader hem als kind bij het tekenen had gesnapt. Je tijd verknoeien, had zijn vader het genoemd. Opeens ontdekte hij dat de dikke, lijnolieachtige laag waarmee de wand bestreken was op sommige plekken afbladderde. Voorzichtig trok hij een paar plakken ter grootte van een blocnote los. Ze waren stevig genoeg om op te tekenen, zolang je maar een beetje voorzichtig was. Hij begon meteen met een paar vlotte streken een zelfportret te schetsen en moest grin-

niken. Hij zou hen net zo om de tuin leiden als zijn vader eertijds. Hij bekeek het resultaat.

Een broodmagere, oude man met droeve ogen. Zijn rechterhand krabt aan zijn slaap. Zag hij er op dit moment echt zo uit? Hij had geen spiegel. Hij had geen spiegel nodig om te weten hoe hij eruitzag. Hij kende zijn gezicht maar al te goed en had in het portret ook zijn verdriet gelegd. Het zou wel kloppen. Een snelle schets maken, uit zijn hoofd, vanuit zijn verbeelding. Dat was altijd al zijn grootste talent geweest. Voorzichtig wikkelde hij het ruwe stuk pleister in zijn zakdoek en stopte het in de borstzak van zijn jasje. Hij strekte zich weer languit op zijn brits en staaarde naar het tralievenster, vlak onder het hoge plafond van de cel. Een raam waarachter niet veel te ontdekken viel. Geen huizen. Geen straten. Geen grachten en bomen. Geen mensen. Enkel zwart, grijs, blauw. Nee, ook geen blauw. De Hollandse hemel is nooit echt blauw, dacht Van Aelst. Hooguit blauwgrijs, en er drijven altijd wel een paar wolken voorbij. Geen mens zou in dit hol ooit schilder worden. Zelfs de grote wolkenkunstenaar Jacob van Ruisdael zou hier geen inspiratie hebben gevonden. Twee derde lucht, één derde horizon, het recept waar hij patent op had. Jan van Aelst lachte bitter. Voorzichtig haalde hij het kleine zelfportret weer uit zijn borstzak.

Hij zag er vreselijk uit. Het haar stond recht op zijn hoofd. Vermoeide ogen. Een afhankelijk ooglid. Rimpels op zijn voorhoofd en diepe groeven aan weerszijden van zijn neus boven de scheve mond. Jan van Aelst was desondanks tevreden met de tekening. Hoe lang hou ik dit nog vol, vroeg hij zich af. In een cel van twee bij drie meter. Tegenover het tralievenster zat de vergrendelde deur. Hoe zou hij de mensen die hem hadden opgesloten zover kunnen krijgen dat ze hem eindelijk vrijlieten? Zijn verhaal was goed. Waarom geloofden ze hem niet? Hij was wanhopig. Ook met de waarheid zou hij niets opschieten. Die was onvoorstelbaar. Hij zat in de val. Terwijl de dag van zijn aanhouding nou juist zo goed was begonnen. Het was een koude, verregende dag in mei. Hij had de haar aangedaan. Hij was alleen thuis en nuchter. Want hij had een plan. Een wens. Hij wilde zijn ex-vrouw Josephine weer voor zich terugwinnen. Ze deelden weliswaar nog het huis aan de Keizersgracht maar ze hadden daarin ieder hun eigen woongedeelte. Bij een van hun vluchtige ontmoetingen in de entreehal had ze hem gezegd dat hij natuurlijk niet om háár hoefde af te zien van zijn onderhoudende avondjes-aan-huis met champagne en naakte meisjes. Ze

waren immers gescheiden. Haar spottende toon en haar trots hadden hem gekwetst. Maar hij geloofde haar niet. Hij interpreteerde haar koelheid als een teken dat ze zich gekrenkt voelde, en hij vermoedde dat zij net als hij onder de scheiding leed. Hij had haar geantwoord: we moeten afwachten hoe de nieuwe tijden zich ontwikkelen. Vervolgens had hij een paar vreselijk lange dagen in eenzaamheid laten passeren voordat hij eindelijk de stoute schoenen had aangetrokken en haar uitnodigde voor een drankje en een diner bij hem. Ze had toegezegd, uitgerkend de dag voor kapitein Rosendahl bij hem op de deur klopte.

‘Jan van Aelst, de kunstschilder?’ Voor hem stond een kleine man met een veel te grote, versleten borsalino op zijn hoofd. Naast hem een jonge, stevig gebouwde adjudant met een karabijn om zijn schouder.

‘Ja, dat ben ik.’ Van Aelst voelde zich betrappt. Hij trok een badjas en smalle leren pantoffels aan. Hij liep naar de deur in de veronderstelling dat het de bezorger was die een paar lekkernijen kwam afleveren. Hij was uitgebreid in bad geweest en had zich zorgvuldig geschoren. Hij had geurtjes opgedaan, wat hij nu heel gênant vond.

‘Kapitein Rosendahl, in opdracht van het Militair Gezag. Mogen we binnenkomen?’

‘Nou, liever niet... Waar gaat het om?’

‘Wel, onze eenheid zoekt, nu de oorlog voorbij is, naar Nederlandse bezittingen en alle mogelijke zaken die tijdens de bezetting door de nazi’s geroofd en in de meeste gevallen naar het buitenland gebracht zijn. Dan hebben we het over geld, diamanten, goud, sieraden, antiquiteiten en kunst. In verband hiermee hebben we een paar vragen aan u.’

‘Aan mij? Ik ben Nederlander en ik heb niks gejat. Maar komt u binnen. Hier langs.’ Van Aelst ging hen voor door een grote hal naar zijn salon.

‘Excuseer me een moment, alstublieft. Ik trek even iets aan. Mag ik u iets te drinken aanbieden? Een borreltje misschien?’

De kleine man knikte. Van Aelst haastte zich naar zijn slaapkamer en schoot in een fijne, grijze gabardine broek. Hij trok een dunne, donkerblauwe pullover over zijn beige hemd aan en drapeerde een zijden sjaaltje met paisleypatroon om zijn nek. Wat wilde deze politieman van hem? Hij beefde. ‘Rustig blijven. Hou je van den domme,’ zei hij tegen zichzelf. Dat zou hem niet gemakkelijk afgaan, wist hij, want hij leed aan chronische achtervolgingswaan. En dat was het gevolg van zijn

drankzucht en drugsgebruik, had de huisarts gezegd. Hij liep naar de keuken en zette een fles jenever en een aantal glaasjes op een dienblad. Snel sloeg hij twee borrels achterover om een beetje te kalmeren.

Kapitein Rosendahl keek ondertussen in de woonkamer om zich heen. De hoge wanden van de salon hingen vol met schilderijen. De meeste waren somber aandoende olieverfschilderijen. Rosendahl herkende verscheidene oude meesters. Van Aelst zette het dienblad op een sierlijke jugendstiltafel; het marmeren blad rustte op een onderstel van kunstig gesmede lelies. Hij schonk in en reikte Rosendahl een glaasje aan.

‘Gezondheid!’ De schilder goot de jenever in één keer naar binnen. ‘Mag ik u er nog een inschenken?’

Rosendahl knikte, gaf hem het lege glaasje en wees met zijn andere hand op de wanden. ‘Wat hebt u een mooie collectie. Die moet een vermogen waard zijn.’

‘Als je zelf kunstenaar bent, dan krijg je dat vanzelf. Je stuit altijd wel weer op een schilderij hier of daar.’

‘Handelt u ook in kunst?’

‘Bij tijd en wijle.’

‘Bent u daarom zo rijk?’

‘Ik mag niet klagen.’

‘U bent de oorlog dus goed doorgekomen?’

‘Ik heb voor de bezetting lang in Frankrijk gewoond en heb daar veel opdrachten van rijke Amerikanen en Britten gekregen. En ik heb ook geluk in de loterij gehad. Een gelukkige hand van spelen om zo te zeggen.’ Van Aelst probeerde te glimlachen. ‘U hebt me nog niet verteld waarom u hier bent, meneer Rosendahl.’

Kapitein Rosendahl bekeek een schilderij. Het was een donker portret van een rijke man in de kenmerkende stijl van de zeventiende eeuw. Een koopman. Hij keek streng en zelfgenoegzaam, het blozende gezicht strak ingebed tussen de hoed en een witte rechtopstaande boord.

‘Een Ter Borch. Gerard ter Borch, de grote schilder van mijn geboortestad Deventer. Daarom moest ik hem hebben. Maar dat soort schilderijen kan ik me natuurlijk niet al te vaak permitteren.’

‘Hebt u wel vaker zulke waardevolle schilderijen ontdekt?’

‘Jazeker.’

‘Juist, daarom zijn we hier. We zijn geïnteresseerd in uw bezigheden als kunsthandelaar.’

‘Het is lang geleden dat ik schilderijen heb verkocht. De oorlog was slecht voor de handel.’

‘Niet als je zaken deed met de nazi’s. De Führer en rijksmaarschalk Göring waren dol op kunst, vooral op oude Hollandse meesters.’

‘Ik heb ervan gehoord. Maar het meeste hebben ze gewoon gepikt. Bovendien zou ik nooit zaken met de moffen hebben gedaan. Ik ben een goede Nederlander.’

‘Dat horen we tegenwoordig vaak, en dan blijkt dat veel van deze “goede Nederlanders” toch fout waren.’

‘Voor mij geldt dat zeker niet. En als u verder geen vragen hebt, verzoek ik u te gaan. Ik verwacht bezoek.’

‘We hebben u nog geen vraag gesteld.’

‘Oké dan, vraagt u maar.’

‘De Amerikanen hebben Görings kunstschaten ontdekt. Daarbij zit ook een schitterende Vermeer.’

‘Een Vermeer? Dat is nauwelijks te geloven. Daar zijn er maar weinig van en dan zijn ze, voor zover ik weet, ook nog allemaal in het bezit van musea of een paar privéverzamelaars. Van wie had hij hem gestolen?’

‘Dat is nou het vreemde aan het verhaal. Het schilderij is verder onbekend. Het staat in geen enkele catalogus met werken van Vermeer. En Göring heeft het heel officieel gekocht. Hier in Amsterdam. Voor één miljoen en zeshonderdvijftigduizend gulden, een ongelooflijk bedrag.’

Van Aelst schonk zichzelf nog een jenever in. Vragend hield hij de fles omhoog. Rosendahl schudde nee.

‘Een kunstcommissie van de geallieerden probeert van alle door de nazi’s geroofde kunstschaten de eigenaren te achterhalen. De nazi’s helpen hen daar indirect bij. De Duitsers hebben alles heel gedegen en nauwkeurig – zo zijn ze nu eenmaal – bijgehouden en genoteerd waar welke kunstschaten vandaan komen. Een zekere Walter Hofer, de curator van Görings kunstverzameling, heeft een lijst met diens kunstwerken op de vlucht verloren. Helaas is hijzelf de Amerikanen ontglipt. Op deze lijst duikt het schilderij op. Onder de naam *Christus en de overspelige vrouw*. Kent u het?’

Van Aelst was naar een in koloniale stijl gesneden dressoir gelopen om een sigarenkistje te pakken. Hij voelde de hitte in zijn lichaam. Hij omkleemde het kistje met beide handen toen hij zich omdraaide, naar